

נתן זך

רוטרדאם בודפשט ברלין: קול הפסטיבל נשמע בארץ הרוסים באים

עד לפני כמה שנים, בימי המלחמה ההיא, שכביכול לא היתה חמה, בימי החומה שהיתה ולא היתה, די היה בכתיבת כזאת כדי לעורר צמרמורת. מה קרה לו לאיוון הדוב שהפך פתאום לבאנושקה? תהיה אשר תהיה התשר בה, הבשורה כי "הרוסים באים" רק הביאה השנה לאנקתהרוחה מצידם של מארגני פסטיבל השירה הבינלאומי הנודע ביותר. עד כרי כך התרגשו, שעמדו והכתירו את חוברת התוכניה העבה, ובה פרטים ביוגרפיים על כל משתתפי הכנס, בכותרת "הרוסים באים", בגרמנית, כותרת שהיתה מעוררת כאמור, זוועה ברפובליקה הפדרלית בימי המלחמה הקרה.

הרוסים באים — והם אכן הגיעו. בראש שונה בתולדות הפסטיבלים. ביניהם שלושה משוררים שמעולם לא הורשו לצאת את גבולות ברית המועצות. מכל מקום, לא לארצות המערב. ואני, שבשבי ממסעקוה חשבת שגמרתי עם הנושא הרוסי, לפחות לפי שעה, מצאתי את עצמי שוב בלב ליבה של הפרסטרויה.

כך, כששאלתי, עמוק בלילה, את בוריס מסרר, אמן וצייר תיאטרון יהודי הולנדי-בלתי, שזוהר למישלחת בזכות היותו בעלה של בלה אחמדולינה, כיצד אפשר היה לעבור את כל השנים הקשות, השיב לי את התשובה המרשימה ביותר שאיש רוסי השיב לי אי פעם: "נכון, הזמנים היו נוראים, המצוקה בלתי-נסבלת, אבל חיינו חיים חזקים". אילו היתה בפיו אנגלית משובחת יותר, היה בוחר אולי במילה אחרת. אבל דווקא שם התואר שבו בחר המחיש, יותר מכל, את הסיפוק האחד והיחיד שאותו ניתן היה לשאוב גם בגיהנום ההוא: חיים חזקים. במילים אחרות, כך ביקש לומר, עכשיו שעברנו את שעברנו — שום כוח שבעולם לא יפחידנו עוד. מי ששרר עד היום — מוכחט לו ששום איש שמירי אדם לא יוכל לו.

האסוציאציה הראשונה היתה: צ'ארלס דארווין, הישרדות המסוגלים ביותר. אסוציאציה ציה לאו דווקא סימפאטית. במחשבה שנייה: ומה בדבר אלה שהיו לאו דווקא "חזקים ביותר" (ואפשר שהיו): ממנרלשטאם, דרך צוטאנבה ועד ירדני תומאס צ'פאטיס ומהלך מות האגרוף בכפפת-הברזל שספג במרתף ה-קריג ביום מוצץ שמש וילנאית רכה.

פתאום מתפתחת בי אנטיפאטיה קשה כל-פי האיש היושב מולי, שרק לפני רגע כליך התרשמתי מן ההארה שלו. וגם על האנטי-פאטיה הזאת צריך להתגבר.

הולנד קטנה מדי

כשפנה מרסין מוי, צדיקדורו ולא רק בו, המנהל הבלתי-נלאה של פסטיבל רוטרדאם, מזה 20 שנה, לאיגוד הסופרים הסובייטי, בבקשה לתת את השתתפותה של בלה אחמדולינה בפסטיבל השירה שהוא עורך כל שנה, היתה התשובה הסובייטית — כך סיפר — "הולנד מדינה קטנה מדי בשביל משוררת בשיעור קומתה של בלה אחמדולינה".

מרסין מוי לא נרתע וחזר על בקשתו בכל שנה, ובכל פעם נתקל באותו סירוב. אבל זה היה, כמובן, לפני הגלאסנוסט, בימים של המלחמה הלא-חמה והחומה שגובהה הספיק כדי להפריד בין המשוררת "שמישכמה ומע"

לה" לבין עמיתיה במערב.

השנה השתנה הקו. למעשה, מסתבר מתוך שיכרי השיחות שניהלנו, השתנה עד כדי כך שבאגודת הסופרים הסובייטית שוב אין יודים עים מה רצוי ומה לא רצוי, מי ירד ומי אויב, את מי להזמין ואת מי לא להזמין, היכן להי תיר ביקורים והיכן לאסור. רק בימים אלה ממש נתבשרנו — היו אלה אנשי המישלחת הסובייטית ברוטרדאם שהביאו ראשונים את הבשורה למערב — שאגודת הסופרים הסובייטית מתכוונת לטהר מכל שמץ אשמה את אלכסנדר סולז'ניצין, שאך תמול-שלושום הר קע כבוגד ואף תציע לו לחזור לארצו שממנה בעצם לא נפדו מעולם, חרף כל שנות גלותו האמריקאית. (אגב, סולז'ניצין עומד לסיים תוך שנה את הכרך השלישי בטריילוגיית-ענף קים בת 9000 עמודים העוסקת כולה בש-נים 1914-1917, כלומר בין הזמן שבו נכנסה רוסיה הצארית למלחמת-העולם הראשונה ועד למפילת אוקטובר ופרוץ מלחמת האזרחים).

אשה קטנה גדולה

עכשיו היא יושבת כאן מולי כבר של המ' לון, המשוררת ששילטונות רוסיה תיארה

ד"ה קנאה
על זמם צפרניו
מבליג...
רק
זימיו חרוז
נושמים
בקצב-חלי
אצל
שכמותנו
על החול הפיוטי.

מאיאקובסקי: חרוזם אלכסנדר פן

עליה, על אחמדולינה, אמר ייבטושנקו, בעלה הראשון (היום אסור להזכיר את שמו במחיצתו), כי היא הגדולה במשוררות רוסיה אחרי אנה אחמאטובה. אגב, בימי פסטיבל רוטרדאם חל יובל המאה להולדתה של המשוררת הנפלאה האומללה (נולדה 1889, נפטרה 1966), שגם את בעלה — המשורר הרוסי האקמאיסטי (שם האסכולה הפיוטית שבראשה עמד ביחד עם אשתו וחברו אוסיפ מנדלשטאם), ניקולאי גומיליוב, — ראג טובאריש סטאלין להעביר מן העולם. והמשוררים הרוסים, כולם או כמעט כולם, הקדישו את הקראות שיריהם לאחמאטובה ואף הרימו לחייה כוסית.

מה זה היינק?

כוסית, אמרתי? נו, זה כאמת רק על דרך המליצה. 20 גביעי בירה וכוסיות יי-שרף למיניו בלילה אחד היה אומדן ריאליסטי יותר... בערב שמעתי אותה קוראת על הבימה.

ייבנגי ריין: למזכרת עולם — מוסקבה 1888

כאמור, משוררת קטנה-קומה שסימני אבות-אבותיה האסיאתיים עוד ניכרים ביופיה, במג' פיים גבוה-העקב, באותם מיכנסי זברה, בפסים שחורים ולבנים, שאותם לבשה בכל הופעור תיה פה.

שמעתי — וכמובן שלא הבנתי מלה. הקי ריאה אף עוררה בי (ובקול וכן אצל המבקרים ההולנדיים שלא התפעלו) רתיעה מסויימת. כשאלכסנדר פן קרא (בעצם דיקלם — ובעל-פה, כמובן) כמו מאיאקובסקי, נשמע הדבר טיבעי. אחרי הכל, או, מוטב, אחרי הקול, היה הוא יורשו הישראלי של מאיאקובסקי. כשמאיאקובסקי עצמו קרא/דיקלם כמו מאיאקובסקי, נשמעו הדברים מן הסתם טיבי-עיים עוד יותר: ברוסיה קיימת מסורת של

כגדולה מדי בשביל הולנדר. אשה קטנה-קומה, בשנות ה-50 המוקדמות לחייה (היא ילידת 1937), נשואה בפעם הרביעית, וגומעת כר סיות "ינבר צעיר" (ג'ין הולנדי) בזו אחר זו. זאת, אחרי שעלה בירי לשכנע אותה, במאמץ צים מרובים, לטעום מן המרמיתוק ההולנדי. תחילה סירבה בפטריוטיות ראויה לכל שבח (רק וודקה) אבל לאט-לאט, כוסית אחר כוסית, נשברה ההתנגדות.

עכשו

אני חפשי

מאהבה

ומפלקטים.

קריאה פאתטית, קצובה מאוד, מבליטת חרוזים, ערופת קצוות. הוא הרבר בייבנגי ייבטושנקו הקורא את שיריו שלו כאילו היה מאיאקובסקי ואת מאיאקובסקי — כאילו היה ייבטושנקו: כאן עוד תואמים גם תוכן וצורה, ואין שום פער מבין.

אבל כשאשה קטנה, ליריקנית בעיקרה, קוראת שירים מופנמים, אישיים, שירי "אני" מובהקים, בטון שבו היה נפוליאון, אילו היה רוסי, פונה אל גייסותיו ערב המערכה המכר-עת בוותרלו — יש בדבר משום טעם לפגם. ואפשר היה לנסח זאת גם ביתר חריפות. אבל אולי רק באוזני כן המערב. אחרי הכל: על טעם וריח יש להתווכח (וגם מת-ווכחים כל הזמן) עוד אחד מאותם פיתגמים שהם שגויים במידה לא-פחותה משהם צודקים!.

עכשיו אנחנו יושבים, כאמור, בכוסות-העור המרופדות בבלון סנטרל שבנוסח המאה ה-19 ובלה אחמדולינה (הלא היא איובלה אחמאטובה בשמה הקודם) שותה.

שותה. מה זה שותה. ואז, סוף-סוף, נראה שהגיעה שעת הריעות המאחרת והיא פונה אלי בקול צרוד וחנוקי-אלכוהול: היינק.

היינק? לא, לא מבין. עכשיו היא מגייסת לעזרתה את כל עדת המשוררים הרוסיים וחבריהם שהגיעו לכאן מכל קצות אירופה, מצביעה על כוסית המש-קה ועלי וחוזרת: היינק.

מבוכה. איש מהם אינו מבין. היינק, היינק — בקול רוגז וחולץ.

אה, מציע מישוה: היינק, הבירה. לא, לא, היא מבטלת בוצע את ההסבר הטיפשי (בעיניה) וחוזרת לסורה, היינק, היינק.

ושבו: איש אינו יודע, איש מבין כל חכמי הלשונות של מיגרל בכל זה שבכאן. כלית ברירה היא מתעשתת לרגע ומוסי-פה: Schiff, כלומר, בגרמנית, אוניה. בסדר. אבל מה לי ולה ולכוסית ולאניה? ככל זאת אני מציע, בחיל ורעדה, את ההס-Ship.

לא, עכשיו היא כבר רותחת כמעט מכעס: היינק! היינק! היינק!

האנגלית שבפה מונה בדיוק 23 מילים והיא כבר עשתה כהן שימוש מירבי. אתה רואה בהבעת פניה את תחושת העלבון, את התיסכול, את הכעס. כעסו של משורר שלא הצליח לבטא במילים מה שנתכוון לומר.

שכחתי לספר שכל אותה שעה עיגלה את שפתיה והשמיעה קול כרומה ל-אפ, אפ, אפ. ואלמלא נתמול מולי וזכרתי פתאום את האקווריוס הענק ששכן כבוד לפני שנים בביתו של יוסל ברגנר, אפשר שאיש מאיתנו לא היה יודע היינק מהו ומה טיבו עד עצם היום זה.

אבל אני זכרתי פתאום את האקווריוס, על דיריורי המשוטטים בין האצות והקונכיות, ואז באה גם ההארה הגדולה: לא Schiff, אוניה, כי אם Fish.

אמיתי Fish ופניה של בלה אחמדולינה אורו פתאום. ניתן היה לראות בעליל כי רוח-לה.

Fish Fish Fish חזרה אחרי בהתלהבות. ובכל זאת נותרה עוד תעלומה קטנה. למה בדיוק נתכוונה?

כפי שאני רואה את הדברים, קיימות רק ארבע אפשרויות: (א) שאני שותה כמו דג. (ב) בקשתה לבטא את העובדה המצערת שהיא עצמה שותה כמו דג. (ג) אולי ביקשה להצביע על העובדה המצערת עוד יותר ששנינו שותים כמו דגים. (ד) (ההסבר המתוחכם ביותר) שכל בנותמותה וקוק למשקה כמו אוויר לנשימה.

ארבעה הסברים וכולם מתקבלים בהחלט על הדעת.

את בעלה בוריס כבר לא יכולתי לשאול. זה קם עוד קודם לכן ברוגז נורא על רגליו,